

Herdis Alvsvåg
Oddvar Førland
Frode F. Jacobsen
(red.)

ROM FOR OMSORG?



FAGBOKFORLAGET

ROM FOR OMSORG?

Herdis Alvsvåg
Oddvar Førland
Frode F. Jacobsen
(red.)

ROM FOR OMSORG?



FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2019 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave 2014 / 1. opplag 2014

ISBN: 978-82-450-2968-0
ISBN (trykt): 978-82-450-1603-1

Tilrettelagt for e-bok: John Grieg, Bergen

Forsidedesign ved forlaget

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00 Faks: 55 38 88 01
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Forord

Dette er en vitenskapelig antologi som har sitt utspring i en av forskergruppene ved Senter for omsorgsforskning Vest. Gruppen har navnet «Omsorgens grunnlag, fenomener og vilkår» og består av personer fra høyskoler og universiteter på Vestlandet. Den ble etablert i 2008 i forbindelse med opprettelsen av de fem regionale sentrene for omsorgsforskning. Hvert semester arrangerer forskergruppen seminarer der omsorg og grunnlagstenkning blir tematisert på ulike måter. Foruten å sette søkelyset på omsorgens grunnvilkår og omsorgens fenomener ønsker vi også å utforske og studere materielle, organisatoriske og kulturelle rammevilkår for omsorg i konkrete situasjoner og institusjoner. Vi arbeider slik sett i skjæringspunktet mellom empiri, filosofi og teoriutvikling.

I 2010 publiserte personer fra gruppen tolv artikler i et temanummer om omsorg i tidsskriftet *Michael* (2/2010). Boken nå er gitt tittelen *Rom for omsorg?*. Tittelen henspiller på *vilkår* for å gi og motta omsorg (del 1), *relasjoner* og mellomrommene mellom mennesker (del 2) og rom og *omgivelser* som omsorgen ytrer seg i, og som også er opphav til omsorg (del 3).

Som redaktører av boken vil vi takke medforfatterne for konstruktive skriveprosesser på seminarer og møter de siste to årene. Vi vil også takke forlagets to anonyme fagfeller som gav tilbakemeldinger og innspill til kapitlene, og Anne Silje Ottestad og Roald Valle i Fagbokforlaget for støtte og godt samarbeid gjennom hele prosessen med boken.

Bergen, januar 2014

Herdis Alvsvåg, Frode F. Jacobsen og Oddvar Førland

Innhold

Rom, ting og medmennesker – en innledning	13
--	----

Herdis Alvsvåg, Oddvar Førland og Frode F. Jacobsen

Rom – omgivelse og opphav	14
Mottakende eller tillukkende?	15
Forholdet til rom, ting og medmennesker	17
Omsorg	19
Om boken	19
Litteratur	22

DEL 1

VILKÅR	25
---------------------	----

Kapittel 1

Den grenseløse omsorgens grenser – om klokskap og selvbesinnelse i omsorg for syke	27
---	----

Paul Otto Brunstad

Grense og fremmedhet som relasjonskonstituerende faktorer	29
Den befriende fremmedheten	31
Pleier som tjener på grensen til den andre	32
Den syke som herre i eget hus	34
Besindighet som tålmodig nærvær	36
Litteratur	41

Kapittel 2

Omsorg for den offentlige sfære – betraktninger om frivillighet og tvang i lys av Hannah Arendts tanker om frihet og handling	43
--	----

Christine Øye

Frivillighet og tvang av hensyn til personen selv	44
---	----

Vilkår for frivillighet og tvang.....	46
Menneskets vilkår – om Hannah Arendts grunnforståelse av menneskets betingede eksistens.....	48
Muliggjøres frivillighet og tvang av liberalistiske grunnideer?.....	54
Frihet og omsorg umuliggjøres i «det sosiale».....	58
Litteratur.....	60

Kapittel 3

Fråværet av kroppsleg velværeberøring i lærebøker i grunnleggjande sjukepleie	63
--	-----------

Jeanne Boge

Ei tankevekkjande erfaring frå ein engelsk helseinstitusjon	65
Studiar viser at sjuke og pleietrengjande kan ha glede av velværeberøring.....	65
Lite rom for velværeberøring i lærebøker i grunnleggjande sjukepleie.....	68
Korleis kan det ha seg at velværeberøring er lite omtalt i lærebøker i sjukepleie?.....	70
Litteratur.....	77

Kapittel 4

Å gi sorgen rom gjennom skriving – et sansefilosofisk perspektiv	81
---	-----------

Bodil Furnes

Ulike perspektiver på sorg.....	82
Sorg som livsfenomen.....	83
Sorg som inntrykkserfaring.....	84
Ekspressiv skriving og inntrykksartikulasjon.....	85
Språket og ekspressiv skriving i et sansefilosofisk perspektiv.....	87
Rom for sorgen.....	88
Litteratur.....	89

Kapittel 5

Skam på godt og vondt.....	93
-----------------------------------	-----------

Grethe Dåvøy og Kari Martinsen

Skam.....	94
Skam kan endre praksis.....	100
Skam på godt og vondt.....	107
Litteratur.....	108

Kapittel 6

Betydningen av kjærlighet og makt i omsorgsrelasjoner belyst ved teologen og filosofen Paul Tillich..... 111

Linda Rykkje

Kjærlighetens betydning for helse og helhet.....	112
Er det en sammenheng mellom kjærlighet og makt?.....	113
Kjærlighetens betydning.....	113
Makt og kjærlighet i omsorgsrelasjoner.....	115
Når omsorgen for den andre er et yrke – å bruke sin indre makt til å gi rom for pasientens og sin egen «livskraft».....	118
Litteratur.....	122

DEL 2

RELASJONER..... 125

Kapittel 7

Mellomrommet – forutsetning for relasjon og dialog..... 127

Herdis Alvsvåg

Buber og Løgstrup – relevante for profesjonelle yrker?.....	128
Forening av distanse og relasjon – grunnlag for menneskelige møter.....	130
Vekselvirkningen mellom å bekrefte og å bli bekreftet.....	133
Forening av kropp og person – av selvstendighet og fellesskap.....	135
Vekselvirkning mellom sansning og forståelse, avstandsløshet og avstand.....	139
Utfordringer i en krenkende kultur.....	141
Litteratur.....	143

Kapittel 8

Indre og ytre rom for omsorg..... 147

Ellen Ramvi

Framveksten av et psyko-sosialt perspektiv.....	148
Utvikling av evne til omsorg.....	150
Profesjonell omsorg i helsevesenet.....	152
Et psyko-sosialt perspektiv på betingelser for omsorg.....	159
Litteratur.....	161

Kapittel 9

Latter, omsorg og engasjement..... 163

Tobba Therkildsen Sudmann

Selvpresentasjon.....	165
Å møte fysioterapeuten.....	166

Samhandlingens moralske fundament.....	167
Pinlighetspraksiser.....	169
Moralsk engasjert latter?.....	171
«Å snakke med skjemt om sine sår».....	174
Litteratur.....	175

Kapittel 10

Som ein dans – om pasientar og helsepersonell si inntoning på kvarandre i eit utgreiingsløp.....	179
---	------------

Tove Giske

Kort om datagrunnlaget.....	181
Å kjenne appellen frå den andre.....	183
Eit utprøvande samspel.....	184
Å tone seg inn på kvarandre.....	186
Ord står i ein samanheng.....	187
Urørlegheitssone og openheit i talen.....	189
Å danse i usikkerheit.....	190
Litteratur.....	191

Kapittel 11

«Når autonomien blir den verste fienden for pasienten».....	193
--	------------

Toril Midtbø og Maj-Britt Råholm

Forteljinga.....	194
Refleksjonar kring innhald i forteljinga.....	195
Når autonomien ikkje strekk til.....	197
Tillit som fundament for «å gjere vel».....	199
Den tillitsfulle relasjonen som meiningssskapande i møtet med den demenssjuke pasienten.....	204
Litteratur.....	205

Kapittel 12

Långsiktig omhändertagande i katastrofer på klinisk vårdvetenskaplig grund.....	209
--	------------

Arne W. Rehnsfäldt og Maria Arman

Ett kliniskt omsorgsvetenskapligt perspektiv.....	210
Beskrivning av den kliniska studien.....	211
Det existentiella förbandet.....	214
En reflektion av den kliniska studien ur ett kliniskt omsorgsvetenskapligt perspektiv.....	216
Sammanfattande reflektion.....	219
Litteratur.....	220

DEL 3

OMGIVELSER 223

Kapittel 13

«Vil du meg noe?» Om sårbarhet og travelhet i helsevesenets rom 225

Kari Martinsen

Sårbarheten og sansningen.....	227
Ulike travelheter og krysspreset i medisinen rom.....	231
Sårbarhet og krenkelser, makt og motmakt i medisinen rom.....	236
Møter i det medisinske rom.....	239
Vil du meg noe?.....	243
Litteratur.....	244

Kapittel 14

Rommets gavmildhet og omsorgen 247

Oddvar Førland

Rom og legemlighet.....	248
Løgstrup og det romlige.....	248
Nedvurderingen av det romlige i helsevesenet.....	251
Florence Nightingale og det romlige.....	252
Det romlige som opphav og omgivelse og sansningen i rommet.....	254
Det romlige og sansningen i sykerommene.....	255
Livets på-forhånd-gaver.....	257
Litteratur.....	258

Kapittel 15

Staden og naturen i forteljingar til alvorleg sjuke og døyande 259

Oddgeir Synnes

Forteljingane til alvorleg sjuke og døyande som narrative identitetskonstruksjonar.....	261
Stader og natur som kontinuitetsberar i forteljingane.....	263
Ein narrativ identitet krev lokalisering.....	265
Forteljingane om stader og natur som omsorg?.....	272
Avslutning.....	274
Litteratur.....	274

Kapittel 16

Omsorg for ting	277
------------------------------	-----

Frode F. Jacobsen

Omsorg for mennesker og dyr	278
Ting vi har omsorg for.....	279
Magi og kroppens grenser: et annet inntak til omsorg for ting.....	282
Omsorg for personer og ting.....	285
Omsorg for ting i rom og sted.....	287
Konkluderende tanker.....	289
Litteratur	290

Forfatterromtaler	293
--------------------------------	-----

Stikkordregister	297
-------------------------------	-----

Rom, ting og medmennesker – en innledning

Herdis Alvsvåg, Oddvar Førland og Frode F. Jacobsen

Rom – omgivelse og opphav

Tittelen *Rom for omsorg*? spiller på sentrale fenomener og uttrykk i denne boken: omsorg, omsorgens grunnlag, omsorgens vilkår, omsorgens rom, omsorgens grenser, omsorgsrelasjoner, mellomrom mellom mennesker og mellomrom mellom mennesker og ting, omsorg for rom, ting, ord og personer og også rommets og omgivelsenes omsorg for oss. Det siste hen-spiller på hva rom og omgivelser gir, og på mennesket som mottakende. I innledningskapittelet viser vi til sentrale tenkere (M. Buber, M. Heidegger og K.E. Løgstrup) som har skrevet om menneskets tilværelse i rom, i flere betydninger av begrepet. Vi lever i og er avhengige av naturens rom (vårt opphav), og vi befinner oss hele tiden i sosiale rom sammen med andre og kulturelt meningsfulle ting. Dette er grunnleggende for oss uansett hvilken livssituasjon vi befinner oss i, og hvilken kultur vi lever i.

Vi kjenner ordtakene «Der det er hjerterom, er det husrom». I ordtaket er det to ulike betydninger av rom: det fysiske rommet (husrom) og kvaliteten i rommet (hjerterom). Ordtaket rommer både et hva og et hvordan. Det fysiske rommet kan være av ulike slag, eksempelvis rom og steder i naturen, et sykerom, et hjem eller et hus med ulike rom og værelser. Rom er steder og værelser å være i for mennesket, enten værelsene er i naturen, eller de er menneskeskapte. Samtidig uttrykker ethvert rom noen kvaliteter. Det bærer på toner, atmosfære og stemninger som stemmer sinn og tanke. Kvalitetene uttrykker seg gjennom ting og strukturer, atmosfære og toner, lyder, lukter og farger og dessuten gjennom menneskene og deres stemthet i rommene. Som mennesker og som pasienter befinner vi oss til enhver tid i et fysisk rom på et sted. Mennesket og rommet er uatskillelige. Vi kan ikke stille oss utenfor rommet, vi er plassert der enten vi vil eller ei. Men vi er også romskapende. Rom er også et produkt av menneskenes *felles* romskaping. Denne romskapingen uttrykker seg blant annet gjennom at mennesker bruker og bebor rom på regelmessige vis, slik at tid, rom og aktiviteter knyttes sammen på karakteristiske måter. Noen av disse aktivitetene får mer eller mindre varige fysiske uttrykk, slik som utforming av interiør, møblering, lyssetting, veggtafler og graffiti i bebygd rom, eller stier, benker, rasteplasser og retningsskilt i et turområde. Romskaping skjer dessuten i et møte mellom kultur, minne og sted, slik at man kan oppleve bestemte naturområder som «uberørte» eller bestemte bygninger som at det «sitter historie i veggene».

«Rummet omsluter oss og vi er ett med det. Det er emmelertid inte bara rummet som ger upphov till den rumsupplevelse utan människor ger i sig själva upphav till hur rummet gestalter sig. I den enskilda människans liv anas hennes livsgestaltning som en rörelse i och genom rummet» (Lassenius 2005, s. 34). Her nevnes fysiske sider ved rommet (husrom), foruten kvaliteter i det (hjerterom). Samtidig befinner vi oss i et større rom som vi ikke har skapt, i en gavmild natur på en gavmild jord, som også stemmer oss. Vi erfarer det i mektige naturopplevelser, og vi fornemmer stemninger og stemningsskifter fra øyeblikk til øyeblikk. Rom er slik sett både natur og kultur. De mange og mangfoldige naturrommene og kulturrommene virker på oss, og vi virker på dem. I rommenes mange avskygninger og betydninger lever vi i vekselvirkninger mellom det sansende og mottakende på den ene siden og det virkende, forstående og handlende på den andre siden.

Løgstrups filosofiske spørsmål handler om *mennesket i verden*, om de grunnvilkårene som ligger som utgangspunkt for den menneskelige tilværelsen. Han er opptatt av hva det vil si å være menneske og medmenneske, og at sansningen i rommene former liv. Han tolker den menneskelige tilværelsens fenomener inn i en skapelsesfenomenologisk sammenheng, altså slik at mennesket og verden er skapt før vi begynner å skape kultur og sosialitet. Sansningen står sentralt. Han vil gjøre oss oppmerksom på at det vi omgir oss med, både naturens og kulturenes mange rom, virker inn på oss. Det vil si at hus og rom, ting og bilder, form og farger, natur og landskap, lyd og toner virker på oss hele tiden, bevisst og ubevisst. Det har betydning for livsgleden, livsmotet, helsen, det mellommenneskelige fellesskapet og det sosiale livet. Løgstrup understreker at mennesket ikke bare har naturen som sin *omgivelse*, men at naturen også er vårt opphav, ja at vi med sansningen, åndedrettet og stoffskiftet er innfelt i universet (Løgstrup 1984; Martinsen 1993, 2012; Birkelund 2002, s. 153–165).

Mottakende eller tillukkende?

Å være skapt er å ta imot og å være mottakende, understreker Løgstrup (1995, s. 76–79). I uttrykket «at være skabt» undrer han seg over hva det vil si å være menneske. «Hva er det at være skabt? Det er at kunne modtage; vi kunne også si, at det at være skabt, det er at være åben – åben ved øjnene, åbne ved hørelsen, åbne ved forståelsen i ordet» (s. 77). Og vi kan fortsette: åpen for lukter og smaker, for stemninger og toner, for inntrykk

og uttrykk, for berøring og for å la seg berøre. Det motsatte av å være åpen er å være tillukket. Lukker vi oss til, går livet i stykker, nettopp fordi vi er skapt til å ta imot det som livet, medmenneskene og rommene gir, utenfra. Øyne og ører mottar lys, lyd og toner, utenfra. Forstand, ord og følelser fylles med jordens ting og liv, utenfra, og med medmennesket, utenfor oss selv. Sluttes vi å være mottakende, ender livet – bokstavelig talt. Det betyr at vi ikke kan leve uten å ta imot det som jorden og naturen gir oss av livsnødvendigheter, til helse og «daglig brød». Men før livet når sin avslutning, kan vi lukke oss til på andre måter, gå rundt oss selv, i vårt eget hus i ulike rom: hovmodets rom, bekvemmelighetens rom, selvtilfredshetens rom, fornærmethetens rom, makelighetens rom, «I vort eget tillukkede hus søger vi at glemme, at vort liv består i det at modtage» (Løgstrup 1995, s. 77). Et annet sted i sitt forfatterskap omtaler Løgstrup dette med den illustrerende metaforen «ekkorommet». Det er det «usynlige følelses- og tankerum, der kun giver ekko av sig selv» (Løgstrup 1978, s. 43). I tillukethet stenger vi rommet rundt oss. Dette er motsatsen til et mottakende liv. Et mottakende liv er et liv der rommets gaver mottas i åpenhet og kan-skje også i takknemlighet.

Når Løgstrup vektlegger mennesket som sansende og mottakene i rommene, vender han totalt om på vår vanlige måte å tenke på: at det er vi som konstruerer det hele gjennom vår bevissthet. For Løgstrup er det omvendt. Det er en alminnelig tanke at de sansekvallitetene som omverdenen presenterer, beror på oss selv som bevisst tenkende. Det er et hovedpoeng hos Løgstrup at slik forholder det seg ikke. Det er den stemtheten som finnes i naturen og landskapet, i lyder og toner, i og mellom mennesker, i rom og omgivelser, som stemmer sansningen og sinnet, «Ja, han mener ganske enkelt, at sindet udgøres af sansningens stemthed. ... Sansningens stemthed er på denne måde en hovedkategori i Løgstrups tænkning. ... han er en radikal kulturkritiker og mener, at vi har satset for meget på vor egen fornuft og for lidt på sansningen og æstetikken med naturødeleggelse og social opløsning som følge» (Birkelund 2002, s. 157–158).

Som allerede nevnt lar ikke sansning og forståelse seg skille. Sansning og forståelse inngår i en forenende vekselvirkning. Naturen, rom og andre mennesker, toner, farger og stemninger, ting, ord og rom stemmer sinnet, utenfra, før-bevisst. Vi kan imidlertid reflektere over hva vi mottar, og hvorfor vi blir opplagte eller nedstemte, glade eller arge, håpefulle eller mismodige, eller hvorfor vi fatter handlingsmot eller blir handlingslammet.

Forholdet til rom, ting og medmennesker

Mennesket forholder seg alltid til noe. Når vi sier «jeg», forutsetter det forholdet til et «du», og omvendt. Hos Buber er «forholdet» og «mellomrommet», eller rommet mellom oss, grunnleggende kategorier. I rommet mellom oss finner vi ord og ting med mening, betydning og uttrykkskraft, for oss.

Det talande ordet beger sig hellre langt ut i den vibrerende sfären mellan personerna, den sfär som jag kallar «Mellan» och som vi aldrig kan låta helt uppgå i de båda deltagarna. ... Vi är visserligen på god väg att glömma bort att något kan hända inte bara «med» och «i» oss utan också i högsta grad mellan oss. Det ord som talas blir ibland yttrat, ibland uppfattat; men när det talas hör det hemma i «mellanrummet» (Buber 1995, s. 13–14).

Vi har allerede vist til Løgstrup. Sentralt i hans tenkning er de såkalte suverene livsytringer, som tillit, åpenhet, håp og barmhjertighet. Disse er gitt med det skapte liv. Vi kan ikke skape suverene livsytringer, og de lar seg ikke bruke. Settes de inn i et formåls- eller et mål-middel-system, er det ikke lenger snakk om *suverene* livsytringer, men betingede holdninger og handlinger. De er suverene nettopp i kraft av at de er utenfor menneskets makt, men like fullt helt grunnleggende og nødvendige for menneskelig fellesskap og omsorg. Som ord og ting hos Buber (1991, 1992) hører de suverene livsytringer til i mellomrommet, i rommet mellom oss. Løgstrup redegjør for suverene livsytringer ved å kontrastere disse med behov. Behov finnes i oss, er bevisste, melder seg ved en mangelopplevelse og møtes ved å bli tilfredsstilt. Annerledes er det med suverene livsytringer. Løgstrup skriver:

Livsytringene har derimod bedst af at ikke blive bemærket. Egenommeligt for dem er det derfor også, at de leder opmærksomheden væk fra dem selv og fra individet, hvis livsytringer de er, for i stedet at lede opmærksomheden ud i individets tilværelse med andre mennesker og ved tingene. Af den grund bærer livsytringerne vor tilværelse. ... De pågældene livsytringer leder for meget bort fra dem selv til, at personen er sig dem bevidst (Løgstrup 1988, s. 13–14).

Det vi kan tilstrebe, er å leve, være, handle og samhandle slik at de suverene livsytringene får rom i rommene og i rommene mellom oss.

Vi lever i ulike rom og omgir oss med ord, ting og medmennesker. Ord, ting og medmennesker påvirker oss og påvirkes av oss. Dette forholdet preges av stemninger. Vi befinner oss alltid i en stemningstilstand. Det er gjennom stemninger vi forstår oss selv, ordene, tingene, verden og andre mennesker. Stemninger kan snus, eller de kan slå om. Fløistad (1974) utlegger Heidegger slik: «Det er gjennom stemningene vi primært oppdager og forstår oss selv, verden og andre mennesker. ... all sansning, all forståelse skjer i siste instans ut fra en stemning eller måte å befinne seg på, eller om man vil, ut fra en sinnstilstand» (s. 196). Stemninger har med vårt forhold til verden å gjøre, de er bundet til situasjoner og ikke isolert til individet. Stemninger og følelser gjelder hele ens situasjon, ens eksistens i verden. Heidegger uttrykker det slik:

Det å være stemt relaterer seg i første omgang ikke til noe sjelelig, det er ingen tilstand «der inne» som deretter på gåtefullt vis siver ut og farver av på tingene og personerne. ... Stemningen overfaller. Den kommer verken «utenfra» eller «innenfra», men stiger derimot, som en måte å være i verden på, frem fra denne væren-i-verden selv (Heidegger 2007, s. 131).

Å være til dreier seg om å være i og handle i rom, om å forholde seg til naturens rom, kulturens rom, ting og andre mennesker. Det er bare i tilknytning til naturen, andre mennesker, ting og kultur vi kan ha omsorg for oss selv og andre. Å være til handler om å ha et kontinuerlig ansvarsforhold og et forhold til verden, naturen, kulturen, seg selv og andre, og i Heideggers tenkning vil det si å være rettet mot noe. Det er situasjonsforståelsen som gjør det mulig å rette oppmerksomheten mot bestemte ting og personer. Dette kan i helsefaglige sammenhenger omskrives til «klinisk blikk» og «klinisk hørsel». Vi retter oppmerksomheten mot det som er relevant for vår forståelse av situasjonen. Min uttrykkelige omgang med ting og andre personer er betinget av følelsen av og stemtheten med tanke på hva det dreier seg om i situasjonen. Stemtheten og følelsen på den ene siden og forståelsen på den andre siden inngår i en vekselvirkning i Heideggers tenkning. Fløistad utlegger det slik: «Forståelsen er hva det dreier seg om å gjøre i den eller den situasjon ... Det er som nevnt forståelsen som på en måte ordner brukstingene i den relevante sammenheng og på denne måten strukturerer 'verden'» (Fløistad 1974, s. 204).

Omsorg

Å være i ulike rom er å forholde seg til ting og medmennesker i de mange mellomrommene. Menneskets tilværelse er en «medtilværelse». Medtilværelsen uttrykker det relasjonelle og er etisk ladet, den er med andre ord etisk. Mennesket er ansvarlig. Vi er «viklet inn i» etikk enten vi vil det eller ikke, forstått som ansvar. «Den andre» og «det andre» angår meg, og det er ikke jeg som har bestemt det slik. Menneskene kommer til meg ubedt (Levinas 1981; Levinas og Nemo 1985). Ansvar er, på samme måte som livsytringene, noe universelt som kommer til oss, enten vi vil det eller ei, og som konstituerer oss som mennesker. Det dreier seg om å være med den andre, bistå eller sørge for. Omsorgsarbeid kjennetegnes av en vilje til å hjelpe andre til å utvikle sine egne muligheter. Har vi med profesjonelle relasjoner å gjøre, trengs det faglig forståelse, kunnskap og erfaring. Omsorgen er relasjonell, moralsk og konkret på én og samme tid (Martinsen 1989). I helsefaglige profesjonelle yrker er våre relasjoner rettet mot pasienter, pårørende og andre profesjonelle. Viljen til å hjelpe og måten vi søker å bistå og hjelpe på, uttrykker det etiske og moralske i relasjonen. Hvordan vi konkret går frem, dreier seg om hvordan vi bruker oss selv som fagpersoner med kunnskaper og ferdigheter i møtene med andre, og hvordan vi bruker tingene, redskapene, utstyret, teknikken og teknologien.

Om boken

I denne boken spørres det om og reflekteres det over hvordan omsorg, pleie og behandling kommer til uttrykk i helsevesenets mange ulike rom og mellomrom. Er det rom og kultur for omsorg? Hvordan gir strukturene og de samfunnsskapte rammene og rommene muligheter og begrensninger? Har omsorgen rom i vår travle omgang med mennesker og ting? Hvordan forberedes studenter på å ta omsorgsansvar i helsevesenet? Og har omsorgen noen grenser? Dette er noen av temaene som belyses i boken. Rom-uttrykket blir brukt på ulike måter av forfatterne. Det blir brukt i betydningen av noe fysisk og materielt, for eksempel naturelementer eller menneskeskapte hus og andre ting. Men like mye blir det brukt som en metafor for relasjonen mellom mennesker. Mellomrommet mellom mennesker kan for eksempel preges av travelhet, tid, bevissthet, prioritering, oppmerksomhet og omsorg. Tilsynelatende små og oversette forhold og ting blir løftet frem og vist som det store de kan være i ulike situasjoner i helsevesenet og i livet ellers.